

Några nyare ord i svenskan

I följande lista förtecknas ett antal ord och fraser som uppfattats som relativt nya i svenskan och som varit aktuella i svenska medier under 1995. En del av dem finns belagda tidigare men har inte tagits upp i de ordlistor som förut publicerats i Språkvård (nr 1 och 4/1987, 1/1989, 1/1990, 1/1991, 2/1992, 2/1993, 2/1994 och 2/1995). Anledningen till att dessa ord nu har kommit med kan vara att de märkbart ökat i användning eller att de används på ett annat sätt än tidigare. Det datum som anges efter uppslagsordet eller efter det första exemplet avser det tidigaste exemplet på ordets användning som vi träffat på. Liksom i de tidigare nyordslistorna anges slutligen också ordens eventuella motsvarigheter i danska och norska.

Kompletterande synpunkter från läsarna på ordens ålder, betydelse och användning tas gärna emot!

atlet ny användning i betyd. 'friidrottare'. I engelskan står ordet "athlete" för friidrottare, men svenskan "atlet" betyder ju tyngdlyftare och liknande. På senare tid har det i svenska massmedier blivit allt vanligare att kalla friidrottare atleter. Det är en språklig utveckling som skapar förvirring, och man måste ju räkna med att det blir nödvändigt i vissa sammanhang att förtydliga om man menar det ena eller det andra med ordet. För övrigt tycker jag att det låter löjligt att kalla vår nya löparstjärna Sara Wedlund atlet. DN 17/7 1995. – **atletisk** ny användning i betyd. 'friidrotts-'. Lasse Wirén var en av dem som fick stora löpare

som Nurmi och Zatopek att verka som flänörer. Och när hans egen atletiska tid var ute tvingades även han se sig frånsprungen av nya talanger. DN 8/8 1995 [av eng. *athletic* i samma betydelse]

bimbo Det är lika bra att ni lär er det nya ordet med en gång. Inte bara för att det kommer att dyka upp under en amerikansk presidentvalskampanj många gånger i TV-åldern. Ordet är bimbo. En bimbo är flickan vid sidan om, ofta blondin som hon som trädde fram i TV och sade att hon hade haft ihop det med guvernör Clinton. SvD 14/2 1992 [eng. *bimbo* 'ung och vackert, men ointelligent kvinna med tvevelaktigt rykte'; urspr. från ital. *bambino* 'litet barn'] – **bimbopolitik** I unga kvinnors språk ingår numera begreppet "bimbo" som benämning på de unga kvinnor som satsar på en utmanande stil för att väcka uppmärksamhet i stället för en mer seriös framtoning. Det som hittills hörts i medierna om tillväxtpropositionen är bimbopolitik – väcker uppmärksamhet genom att vara utmanande men kan inte tas på allvar. DN 8/8 1995. – **bimbopolitiker** Om någon med rätta kan kallas "bimbopolitiker", frasmakare utan verkligt program som svarar mot de stora muntliga anspråken, så är det Bertil Jonsson. DN 10/8 1995.

chatta En kväll i höstas kom sonen in och berättade att han hade hittat IRC – Internets avdelning för "chatting"

eller digitala samtal. Han hade suttit och pratat med en massa andra ungdomar från hela världen, och mest hade han chattat med en flicka från Massachusetts. SDS 4/2 1996 (av eng. chat 'prata')

digitala pengar elektroniska pengar; se detta uttryck

e-kronor elektroniska pengar; se detta uttryck

elektronisk handel Regeringens IT-kommission ska starta en elektronisk handelsplats för små och medelstora företag. Meningen är att företagen via datanätet Internet ska kunna hitta en handelspartner, framför allt utomlands. [...] Kommissionen understryker att initiativet först och främst ska ses som ett sätt att bygga upp kunskap om elektronisk handel. Kontakter är också tagna med andra länder om att utvidga nätet. Bakgrunden till föreningen är en tro på att den elektroniska handeln kommer att växa enormt de närmaste åren. Det finns beräkningar som gör gällande att inom tre år sker 95 procent av all offentlig upphandling elektroniskt. DN 18/1 1996 – **elektronisk handelsplats** se föregående uttryck

elektroniskt marknadstorg De elektroniska marknadstorgen vacklar. [...] Någon egentlig näthandel kan inte dras igång förrän de kniviga juridiska problemen har lösts [...] och fram till dess är det ganska dött till exempel på Telias Passagen. Posten har också haft problem med sitt marknadstorg. Metro 16/4 1996

elektroniska pengar Posten satsar på digitala pengar (rubrik). Pengar fick en ny innebörd denna vecka när elektroniska pengar lanserades på Internet. Ett amerikanskt bankföretag var först. Men Sverige är inte långt efter. Posten är ett av de första företagen som köpt rättigheterna till DigiCash och räknar med att lansera e-kronor 1996. Metro 26/10 1995

elektronisk plånbok Den elektroniska plånboken är en annan form av kort som är kopplat till ett konto och som kan fyllas med större penningbelopp. I gengäld måste den elektroniska plånboken bekräftas med en personlig kod. DN 17/1 1995. Det finns olika modeller av den elektroniska plånboken och varje land har sin variant. Syftet är dock detsamma: att ersätta kontant betalning av småbelopp med kort. DN 15/6 1995 [no. elektronisk lommebok]

euro [uttalas som *Euro*- i *Europa*] best.-n, plur. utan ändelse i uppgift om belopp, t.ex. "resan kostar bara 5 euro" (plur. *euror* endast vid syftning på det konkreta myntet el. sedeln), benämning på den gemensamma valutatan i EU. 1995 [no. *euro*]

framkant i uttr. **ligga på framkant** 'ligga i täten', 'vara på offensiven'. NEC har alltid legat på framkant inom CD-ROM-tekniken. Persondator-tidningen BIT 11/1995 [no. *ligge i framkant*]

fredsimplementering genomförande av fredsöverenskommelse. Skall Carl Bildt delta i fredsimplementeringen i det forna Jugoslavien? TV-programmet Aktuellt 24/10 1995

genus På *Centrum* [för kvinnoforskning] har ordet kön nära nog blivit synonymt med makt, liksom i många andra feministiska sammanhang. Fastän numera talar man helst om genus eller socialt kön i forskningssammanhang efter det engelska "gender". DN 8/12 1992. (jfr gender i nyordslistan i Språkvård 2/1994) – **genusforskning** 1993. I våras fick landets universitet i uppdrag av jämställdhetsminister Mona Sahlin att lämna förslag på nya professurer med inriktning på genusforskning. Genus betyder kön och genusforskningen går ut på att förklara hur och varför vår biologiska köns-tillhörighet har skapat olika kulturella och sociala skillnader. DN 27/10 1995

hemsida 1995. Din hemsida (välkomstsida) finns lokalt på din dator eller server och väntar på att någon skall begära den. Den skickas på begäran tvärsöver Internet. Där kommer den upp och texten, grafiken samt länkarna visas på skärmen. [...] Själva hemsidan, eller välkomstsidan, skall vara ett enkelt orienteringsverktyg, som en innehållsförteckning. [...] Även om din sida bara säger: "Hej här är jag!", är meningen med allt detta att få läsarna att gilla din sida så pass mycket att de är villiga att troget komma tillbaka med jämna mellanrum. *Microsoft Magazine* 1/1996 [av eng. home page; no. hjemmeside]

hotbildsscenario beskrivning av tänkbar katastrofal händelseutveckling. Skulle 500 miljoner kineser köpa gamla freonkylskåp [...] då skulle effekten vara katastrofal. Därför behövs de här hotbildsscenerierna. *Metro* 24/11 1995

iskall ny användning i betydelsen 'absolut inte efterfrågad', 'totalt inaktuell'. *Volvobilar* är rena hårdvalutan. En begagnad herrgårdsvagn är i regel såld innan vi får den. Japanska bilar är däremot iskalla, säger han. SvD 4/12 1994. I år finns den kinesiska och ofta tippade Nobelpristagaren Bei Dao med på rean för ca 50 kronor, men annars är Nobelpristagare inte gångbara, de är iskalla efter december månad, säger NN. *Metro* 19/2 1996

konvergenskrav Partiledaröverläggningarna handlar om hur Sverige skall klara konvergenskraven (låg inflation, låg ränta, lågt budgetunderskott, stabil växelkurs och begränsning av statsskulden) för att kunna delta i EU:s planerade ekonomiska och monetära union. Den nionde juni offentliggörs det svenska konvergensprogrammet (alltså hur Sverige skall kunna uppfylla de ekonomiska kraven för att få delta i EMU). SvD 6/5 1995 [no. konvergenskrav] – **konvergensprogram** se föregående ord

kulturturism turism inriktad på kulturupplevelser. Under förmiddagen berättade NN från Skandinavien mest besökta museum, Vasamuseet [...] om lyckad svensk kulturturism. SvD 20/3 1996

ladda ned ökad användning i betydelsen 'kopiera och föra över datafil till den egna hårddisken'. *Det finns två Websidor på nätet där man nu så här i efterhand, dag för dag, kan följa projektets genomförande, både i form av stillbilder och video. [...] Vill man dessutom spara det historiska bildma-*

terialeet för framtiden, är det ju bara att ladda ner det till den egna hårddisken. DN 21/7 1995 [no. laste ned]

matkort Allt fler svenskar skuldsätter sig för att kunna köpa mat. För vissa har livsmedelskedjornas kreditkort blivit en skuldfälla som de inte kan ta sig ur på egen hand. – Det borde inte finnas kredit på matkorten, säger NN, chef för Konsument Göteborg. Men om kreditkorten ska vara kvar, så borde matkortsföretagen vara med och betala skuldsaneringen. DN 26/4 1995

migräniker omkr. 1990. Det är inte bara värken som gör livet svårt för landets 500 000 migräniker. Omgivningens kommentarer frestar också på. [...] Migränikern Svea Olofsdotter hoppas att kampanjen "Smärtans år 96" ska göra att smärtan tas mer på allvar. QS, reportagetidningen från Glaxo Wellcome 1/96 [no. migreniker]

mårbackadollar tjugokronorssedel. En finsk medborgare stjal för en mårbackadollar inne på B&W i Arninge. DN 25/3 1996 (jfr selma, tjuga i nyordslistan i Språkvård 2/1993 samt fryksdaler i Språkvård 4/1992 s. 5)

strippa ny användning. Samtliga bilens kromlister var borta när bilägaren i måndags skulle hämta sitt fordon [...]. Sammanlagt strippades bilen på ett tiotal blanka kromlister. Östra Småland 28/2 1996 [av eng. strip 'dra av, skala av']. – **strippad** BMW 318i är en lite strippad version i den omstridda 3-serien. Man har plockat bort några sportiga detaljer för att få pri-

set mera konkurrenskraftigt. Gbg-P 21/6 1981

tagga ner varva ner, koppla av. Tagga ner! Gå på bibliotek i väntan på våren. Sjunk ner i någon hemlig hörna och läs en god bok. DN 9/2 1996 [jfr uttrycket vara taggad 'vara på bettet', använt i sportspråk]

teflon- ökad användning i bildlig betydelse som förled i sammansättningar. – **teflonman** NN är svensk debattist "teflon-man". Inga av hans oärligheter drabbar honom, eftersom han alltid håller med den för tillfället starkaste. SvD 20/12 1984. – **teflonpolitiker** Det finns teflonpolitiker, sådana som kan göra och säga vad som helst utan att det häftar vid dem. [...] Man är på uppgång, man blir "hård", inget skadar en. SvD 21/3 1996. – **teflonpop** Alltså pratar vi om musik utan självklar utstrålning, musik som inte fäster, en slags teflonpop. SvD 20/3 1996. – **teflonålder** Det blir marigare med åren att lära sig nya saker. Min syster säger att det beror på att vi kommit i teflonåldern. Ingenting fastnar. DN 3/10 1995

time out ökad användning. Med ett känslofyllt framträdande i Rosenbad på måndagen förklarade vice statsminister Mona Sahlin att hon skall slås för sin personliga heder men måste fundera på om hon kommer att orka att stå kvar som partiledarkandidat och därmed ny statsminister. Med ett språklån från sporten begärde hon time-out. SvD 17/10 1995. Carl Bildt tog time out från svensk politik; alla respekterade och uppskattade beslutet. Time out betyder tillfälligt avbrott, månader

och inte år. DN 21/10 1995. Efter ett helt års time out från Europapolitiken ligger Marit Paulsen i startgroparna för en comeback. SvD 15/11 1995. Tillväxten tar time-out menar Företagarnas riksorganisation. SvD 28/11 1995

trivia trivialiteter. De trendskapande TV-programmen frossar i detaljer och bagateller. [...] Expressen fredag har Linda Norrman Skugge och minst en reporter som gjort kalsongreklam – trivia in på bara kroppen. Trivia rules OK. DN 31/12 1995. Ett debattprogram om trivialiteter uppfattas som något nytt, säger NN. Men det är typiskt för vår generation att diskutera kaffebryggare med samma allvar som man diskuterar dödsstraff. Det finns

en stark vurm för "trivvia", för intelligent ytlighet. DN:s månadsmagasin februari 1996 [eng. trivia]

vabba Ett färskt ord: vabba. Att vabba är att stanna hemma för Vård av Barn. Expressen 1/9 1995

vardagsmakt Vardagsmakt ingår nu i den socialdemokratiska retoriken på högsta nivå. Trots invändningar [...] fördes begreppet på söndagen in i partiets riktlinjer för framtiden. Kulturminister Margot Wallström försvarede det nya, eller nygamla, begreppet som har lanserats av SSU. Hon såg "dagens engagemang för ökad makt i vardagen" som en fortsättning på partiets demokratiska traditioner. SvD 18/3 1996

Aktualiteter

Vad heter valutan *euro* i bestämd form och i plural? Hur uttalas *euro*?

Böjning i bestämd form bör vara *euron*. I förbindelse med räkneord e.d. får pluralen (i likhet med t.ex. *franc* och *mark*) klara sig utan ändelse; det bör alltså heta 5 *euro*. I vissa fall, t.ex. vid tal om ett visst antal euromynt, bör pluralformen *euror* användas.

Euro ska uttalas stavningsenligt på svenska (som i *Europa*).

Heter det *EU-parlamentet* eller *Europaparlamentet*?

Använd helst den officiella benämningen *Europaparlamentet*, men i mindre viktiga sammanhang går *EU-parlamentet* bra. Förledet *EU-* är också lämpligt i icke-officiella sammansättningar som *EU-*

sanktionerat, *EU-handel*, *EU-gränser* m.fl.

Går det att använda *eko-* som förkortning både för *ekonomi* och *ekologi*?

Det är inte så lyckat eftersom ord som *ekobrott*, *ekodomstol* och *ekoflyktning* kan missförstås. I de fall missförstånd kan uppstå bör man därför skriva ut förkortningen: *ekonomisk* eller *ekologisk*. Mycket talar dock för att *eko-* i betydelsen 'ekonomisk' alltid bör skrivas ut och att *eko-* förbehålls *ekologisk*, eftersom nästan alla ord med *eko-*, och då särskilt de nytillkomna, just har den betydelsen. Några sådana nya ord är *ekoby*, *ekofiber*, *ekohumanism*, *ekohus*, *ekoindustri*, *ekokommun*, *ekokött*, *ekomjolk*, *ekopark*, *ekosabotage*, *ekoturism* och *ekovin*.

Ola Karlsson